

A Study of Iran's Monetary and Banking Laws from the Perspective of Criminal Law and Jurisprudence

Ebrahim Darvishi¹, Yousef Darvishi-Hoveyda^{2*}, Arezoo Malekshah³

1. Department of Law, Kish International Branch., Islamic Azad University, Kish Island, Iran.

2. Department of Law, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

3. Department of Law, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article: Original Research

Pages: 157-172

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0005-0756-2342

TELL: +980000000000

Email:

yousef.darvishihoveyda@yahoo.com

Article history:

Received: 03 Sep 2025

Revised: 17 Feb 2026

Accepted: 17 Mar 2026

Published online: 21 Mar 2026

Keywords:

Banking Facilities, Credit Institutions, Islamic and Classical Banking, Resource Allocation.

ABSTRACT

Financial institutions play a crucial and valuable role in the economic relations of countries and in driving the wheels of economic and social progress. Through their credit operations, they facilitate the transfer of resources from individuals to producers to stimulate production, thereby boosting economic growth. In fact, banks are the economic engines that rotate the wheels of production by injecting resources from individuals who are either unwilling or unable to participate directly in economic activities, provided they perform their inherent duties correctly as intermediaries of funds. Otherwise, these financial institutions may become a brake on the country's economic progress. Credit institutions will only be successful if they utilize the funds they collect in the production sector instead of merely acting as brokers. They must adhere to their fundamental responsibilities, as the economic advancement of any country in today's world heavily relies on the effective functioning of its monetary and banking institutions. This places a significant responsibility on these institutions. The aim of this article is to examine the actual performance of banks in the banking profession and to review the criminal regulations regarding the violations of banks and credit institutions against the decisions of the central bank as the monetary policymaker of the country, based on the Central Bank Law approved on 30/03/1402 by the Islamic Consultative Assembly and other relevant laws.

This is an open access article under the CC BY license.
Authors.

© 2026 The

How to Cite This Article: Darvishi, E; Darvishi-Hoveyda, Y & Malekshah, A (2026). "A Study of Iran's Monetary and Banking Laws from the Perspective of Criminal Law and Jurisprudence". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 6(1): 157-172.

دوره ششم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

بررسی قوانین پولی و بانکی ایران از بعد حقوق جزا و فقه

ابراهیم درویشی^۱، یوسف درویشی هویدا^{۲*}، آرزو ملک‌شاه^۳

۱. گروه حقوق، واحد بین‌الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

مؤسسات مالی نقش بسیار مهم و ارزنده‌ای در روابط اقتصادی کشورها و به گردش درآوردن چرخ‌های پیشرفت اقتصادی و اجتماعی دارند و با عملیات اعتباری خود موجبات انتقال منابع را از اشخاص به تولیدکنندگان به‌منظور به چرخش درآوردن چرخ‌های تولید فراهم ساخته و بدین ترتیب باعث رونق اقتصادی می‌شوند. در حقیقت بانک‌ها موتور محرکه اقتصادی می‌باشند که با تزریق منابع از افرادی که مستقیماً مایل یا قادر به مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی نیستند، چرخ‌های تولید را به گردش درمی‌آورند و این در صورتی است که به وظایف ذاتی خود یعنی واسطه‌ وجوه بودن به‌درستی عمل نمایند وگرنه این مؤسسات مالی به ترمزی برای پیشرفت اقتصادی کشور بدل می‌شوند. مؤسسات اعتباری در صورتی موفق عمل خواهند نمود که وجوه جمع‌آوری‌شده را به‌جای دلالتی و واسطه‌گری در بخش تولید به‌کارگیرند و از وظایف ذاتی خود عدول نکنند. زیرا پیشرفت اقتصادی هر کشور در دنیای کنونی، بستگی به کار مؤسسات پولی و بانکی آن دارد و از این لحاظ مسؤولیت سنگینی به عهده مؤسسات مذکور واگذار شده است. هدف از این مقاله بررسی عملکرد واقعی بانک‌ها در حرفه بانکداری و بررسی ضوابط و مقررات کیفری در خصوص تخلفات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از تصمیمات بانک مرکزی به‌عنوان سیاست‌گذار پولی کشور بر اساس قانون بانک مرکزی مصوب ۱۴۰۲/۰۳/۳۰ مجلس شورای اسلامی و سایر قوانین می‌باشد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۷۲-۱۵۷

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۵-۰۰۰۵۶-۰۷۵۶-۲۳۴۲

تلفن: ۹۸۰۰۰۰۰۰۰۰

ایمیل: yousefдарvishihoveyda@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

واژگان کلیدی:

بانکداری اسلامی، جریمه دیرکرد، ربح مرکب، مؤسسات اعتباری.

مقدمه

مؤسسات مالی نقش بسیار مهم و حساسی را در روابط اقتصادی کشورها به عهده دارند. در بین این مؤسسات بانکها تنها مؤسساتی هستند که فعالیت خود را بیشتر با وجوه متعلق به دیگران انجام می‌دهند؛ زیرا مهم‌ترین منبع مالی هر بانک را سپرده‌های اشخاص تشکیل می‌دهد. شاید بانکها تنها مؤسساتی باشند که به ازدیاد و تراکم دین خود (سپرده‌های اشخاص) افتخار کنند و همواره با ترغیب سپرده‌گذاران سعی در افزایش آن داشته باشند. اهمیت این موضوع زمانی کاملاً روشن می‌گردد که تصور نماییم برخلاف تمام مؤسسات مالی و فعالیت‌های اقتصادی، تقریباً همه دیون بانکها خاصیت آنی دارد و به محض مطالبه از سوی صاحبان آنها قابل استرداد می‌باشد درحالی‌که در سایر فعالیت‌ها، حتی در صورت استفاده از منابع دیگران، بازپرداخت دیون مؤسسات مربوطه با ضرب‌الاجل همراه است. امروزه دیگر بر کسی پوشیده نیست که حرفه بانکداری خصیصه‌ای متمایز از سایر فعالیت‌ها را داراست و آن ویژگی عبارت است از جمع‌آوری انواع سپرده‌های خرد مردم و اختصاص آن به‌منظور تأمین نیازهای اولیه صنایع و واحدهای تولیدی، به عبارت دیگر بانکها واسطه وجوه بین سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات می‌باشد.

نظام بانکی در ایران تا قبل از پیروزی انقلاب، بر پایه اصول نظام اقتصاد سرمایه‌داری پایه‌گذاری شده بود. اغلب اعتبارات به‌صورت وام اعطا می‌شد و در قبال آن اموالی اعم از منقول و غیرمنقول به‌عنوان وثیقه به رهن گرفته می‌شد. به همین دلیل فرم قراردادهای به‌صورت یک‌طرفه و تکامل‌یافته تنظیم می‌گردید و خلاصه خصیصه اصلی معاملات بانکی گذشته، بانکداری ربوی بود که این وضعیت از بدو تأسیس بانکها (۱۳۰۰ هـ.ش) تا سال ۱۳۵۷ هجری شمسی ادامه داشت.

هدف قانون‌گذار از تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا حذف ربا از سیستم بانکی کشور و جایگزین نمودن عملیات بانکی بدون ربا می‌باشد. از این رو بهره از پیش تعیین شده و مشخص به سپرده‌ها تعلق نمی‌گیرد و آنچه در قالب سود به سپرده‌گذار پرداخت می‌گردد ناشی از به‌کارگیری سرمایه در قالب مضاربه و سایر عقود اسلامی می‌باشد. گرچه هدف اصلی بانکداری

اسلامی در همه کشورهای مسلمان، حذف ربا از عملیات بانکی است، اما الگوی اجرایی هر یک از کشورها و بانک‌های اسلامی تا حدودی شبیه یکدیگر است.

این مقاله در دو بخش تنظیم شده است و هدف از آن بررسی بانکداری در ایران و ابعاد کیفری قوانین پولی و بانکی و بررسی ضوابط و مقررات آن و مصوبات هیأت عالی (شورای پول و اعتبار سابق) و بانک مرکزی به‌عنوان سیاست‌گذار پولی کشور توسط بانکها، مؤسسات اعتباری و اشخاص حقیقی می‌باشد که در دو بخش شامل بخش اول کلیات و بخش دوم ابعاد کیفری آن تهیه شده است.

۱- بخش اول: کلیات، تعاریف، تاریخچه بانکداری

۱-۱- تعریف بانک

کلمه بانک از واژه آلمانی "Bank" به معنای نوعی شرکت و مشتق از کلمه ایتالیایی "Banco" به معنای میز یا چهارپایه است و وجه تسمیه آن این است که بازرگانان که در آن زمان به کار صرافی می‌پرداختند، اسکناس‌های مختلف را در میز و نیمکت‌های چوبی مخصوصی می‌گذارند و روی نیمکت می‌نشستند و به کار خرید و فروش آنها می‌پرداختند. کلمه بانک با پیشرفت و توسعه‌ای که در کار صرافی‌ها به وجود آمد از همین کلمه مشتق شده است (عبدالله امین، ۱۳۶۷: ۱/ ۱۸۰).

گروهی گفته‌اند: «بانک مؤسسه‌ای است که به‌منظور جمع‌آوری وجوه مازاد اشخاص و اختصاص این منابع به‌صورت وام و تسهیلات به بنگاه‌ها و واحدهای تولیدی می‌باشد».

در تعریف دیگری گفته‌اند: «بانک مؤسسه‌ای است که وجوه مازاد و سرگردان اشخاص را جمع‌آوری نموده و در جهت سیاست‌های اقتصادی دولت به کار می‌گیرد» (خاوری، ۱۳۷۶: ۳/ ۱۳۶).

در تعریف کامل و جامع‌تری می‌توان گفت: «بانک مؤسسه‌ای اقتصادی می‌باشد که وجوه مازاد و سرگردان اشخاص را در جامعه جمع‌آوری نموده و این منابع را در جهت سیاست‌های اعتباری و اقتصادی کلان کشور به کار می‌گیرد».

تعریف فوق دربردارنده کلیه اهداف بانک و بانکداری می‌باشد که در موارد آتی به بررسی آن خواهیم پرداخت.

۱-۲- تاریخچه پیدایش بانک

بانکداری در جهان هنگامی آغاز گردید که خرید و فروش کالا بین مردم رواج داشت. در حقیقت بانکداری قبل از اینکه پول به سبک امروزی مورد استفاده قرار گیرد وجود داشته است. بدین معنا وقتی که بشر به تولید کالا به منظور تجارت اقدام نمود، نیازمند یک وسیله پرداخت بود و با پیشرفت تجارت نیازمند به خدمات بانکها پیدا نمود. وصول طلب دور و نزدیک و نقل و انتقال پول و فلزات گران بها به وسیله اسناد و پرداخت وام و اعتبار و نگهداری وجوه نیازمند نهاد مالی به نام بانک وجود داشت. با وجود اینکه بانکداری امروزی از پدیده‌های قرن نوزدهم به شمار می‌رود.

۱-۳- تشکیل بانک‌های ایرانی

در سال ۱۳۰۰ عملاً فکر تشکیل بانک‌های ایرانی نضج گرفت و بانک‌ها یکی پس از دیگری به ترتیب زیر تشکیل شدند.

۱-۳-۱- بانک سپه: اولین بانک ایرانی که در سال ۱۳۰۴ با سرمایه ۳,۸۸۳,۹۵۰ ریال از محل وجوه صندوق بازنشستگی درجه‌داران ارتش به نام «بانک پهلوی قشون» تأسیس شد.

۱-۳-۲- مؤسسه رهنی ایران: مؤسسه رهنی ایران که بعداً به بانک کارگشایی تغییر نام یافت در سال ۱۳۰۵ از محل کسور بازنشستگی کشوری، تحت نظارت وزارت امور اقتصاد و دارایی شروع به کار کرد.

۱-۳-۳- بانک ملی ایران: در سال ۱۳۰۷ با سرمایه‌ای معادل بیست میلیون ریال که فقط هشت میلیون ریال آن پرداخت شده بود شروع به کار کرد. این بانک با بازخرید حق انتشار اسکناس از بانک شاهنشاهی، اقدام به چاپ اسکناس از ابتدای سال ۱۳۱۱ نمود و به عنوان بانک تجاری عملاً به بانک مرکزی تبدیل شد.

۱-۳-۴- بانک‌های خصوصی: تا سال ۱۳۲۷ هیچ بانک خصوصی در ایران تشکیل نگردید و در نتیجه فعالیت بانکی در دست این چند بانک بود. با تصویب اولین طرح عمرانی کشور در سال ۱۳۲۸ بانک‌های خصوصی تشکیل شدند که تا سال ۱۳۴۰ تعداد آنها به ۲۸ بانک دولتی و خصوصی بالغ گردید (صادقی، ۱۳۳۹: ۳۷).

۱-۳-۵- بانک مرکزی: بانک ملی ایران از بدو تأسیس، علاوه بر فعالیت تجاری، وظایف بانک مرکزی از قبیل صندوق‌دار دولت، نشر اسکناس و اجرای سیاست‌های پولی کشور را بر عهده داشت که این وظایف به نظر برخی بانک‌های تجاری خصوصی منطقی و عادلانه نبود؛ زیرا بانک مذکور از یک سو به عنوان مجهزترین بانک تجاری با سایر بانک‌ها رقابت داشت و از سوی دیگر تنظیم و اجرای سیاست‌های پولی را به عهده داشت.

سرانجام بانک مرکزی در خردادماه سال ۱۳۳۹ به موجب قانون پولی و بانکی کشور تأسیس گردید و فعالیت‌های غیر انتفاعی بانک ملی ایران از قبیل نشر اسکناس، صندوق‌داری دولتی و سیاست‌گذاری پولی در این بانک متمرکز گردید؛ بدین ترتیب شبکه بانکداری کشور تکامل یافت.

۱-۴- اهداف تشکیل بانک

در تعریف بانک گفته شده «بانک مؤسسه‌ای است که با جمع‌آوری منابع مازاد اشخاص و ارائه خدمات مالی به متقاضیان تسهیلات، در چارچوب قوانین پولی و بانکی کشور فعالیت می‌کند» (خاوری، ۱۳۷۶، ۳/۱۶۹)؛ بنابراین اهم فعالیت بانک‌ها عبارتند از:

۱. جذب سپرده یا تجهیز منابع پولی
۲. اعطای تسهیلات بانکی
۳. ارائه خدمات

۱-۴-۱- جذب سپرده‌ها

سپرده‌های بانکی در واقع نماینده تعهدات یا بدهی بانک‌ها به مشتریان خود می‌باشند و با توجه به اینکه سرمایه، حدود بیست درصد از منابع هر بانک را تشکیل می‌دهد بنابراین سپرده‌های بانکی مهم‌ترین منبع بهره‌برداری هر بانک محسوب می‌شوند. سپرده‌های بانکی اغلب به یکی از طرق زیر می‌باشد:

۱. سپرده‌گذاری به صورت نقد (اسکناس و مسکوک)
 ۲. واگذاری چک و اسناد تجاری برای وصول و واریز به حساب اشخاص
 ۳. ارائه اعتبار و تسهیلات به اشخاص توسط بانک و واریز به حساب آنها
- سپرده‌هایی که از طریق وجه نقد و چک و اسناد تجاری ایجاد می‌شوند سپرده‌های اصلی و به سپرده‌هایی که از طریق اعطای

تسهیلات یا اعتبار ایجاد می‌شود سپرده‌های فرعی می‌گویند. سپرده‌های بانکی به محض تشکیل، از طرف دارنده آن قابل استفاده می‌باشد و منبع ایجاد آن تأثیری در ماهیت آن ندارد.

۲-۴-۱- اعطای تسهیلات (وام بانکی)

مؤسسات بازرگانی به‌ندرت می‌توانند حوائج مالی خود را از محل درآمدها و سرمایه‌های اختصاصی و متعلق به خود رفع نمایند. به علاوه دریافت‌ها و پرداخت‌های این قبیل مؤسسات به‌ندرت با هم منطبق است. بنابراین استفاده از وام یا تسهیلات بانکی تا حدود زیادی از وسایل و شرایط ادامه فعالیت‌های اقتصادی کنونی می‌باشند.

بانک‌های تجاری از مؤسسات بسیار مهم در تهیه و تأمین اعتبار می‌باشند که با جمع‌آوری و جذب انواع سپرده‌ها و تخصیص آن به منظور فعالیت‌های اقتصادی به مانند موتور محرکه اقتصاد عمل نموده و نقش مؤثری در شکوفایی اقتصادی جامعه دارند. در واقع بانک‌ها واسطه وجوه بین سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات هستند.

تسهیلات یا وام اعطایی بانک‌ها از لحاظ مدت استهلاک و باز پرداخت به کوتاه‌مدت (تا یک سال)، میان‌مدت (از یک تا سه سال) و بلندمدت (بیش از سه سال) تقسیم‌بندی و از لحاظ موارد استفاده به وام‌های مصرفی، وام‌های تجاری، وام‌های سرمایه‌ای و وام‌های ساختمانی و کشاورزی طبقه‌بندی می‌شوند.

۳-۴-۱- ارائه خدمات بانکی

بانک‌ها غیر از عملیات مربوط به جذب سپرده و اعطای تسهیلات بانکی، به ارائه خدمات دیگر بانکی به مشتریان خود می‌پردازند که حدود این عملیات و انواع آنها معمولاً با وسعت سازمان و موقعیت محلی بانک بستگی کامل دارد. برخی از بانک‌ها به حدی مجهز هستند که قادر به تأمین کلیه خدمات مالی و پولی مورد نیاز مشتریان (در ازای کارمزد) می‌باشند و برعکس برخی دیگر به انجام خدمات اصلی بانک‌های تجاری (اخذ سپرده و پرداخت تسهیلات) اشتغال داشتند و خدمات دیگر جنبه استثنائی دارد.

سایر خدمات بانکی که به موجب آیین‌نامه مورخ ۲۳ بهمن ۱۳۳۹ مصوب شورای پول اعتبار بانک‌ها قادر به انجام آنها هستند عبارتند از نقل و انتقال وجوه در داخل یا خارج کشور، انجام معاملات ارزی، صدور ضمانت‌نامه، گشایش اعتبارات اسنادی، قبول امانات و ... می‌باشند (خاوری، ۱۳۷۶، ۳/ ۲۱۸).

۵-۱- بررسی رابطه حقوقی بانک و مشتریان در بانکداری کلاسیک (ربوی)

۱-۵-۱- بانکداری کلاسیک (ربوی)

پیگانگان در بانکداری ایران نقش اساسی بازی کرده‌اند. اولین بانک در ایران بانک انگلیسی و دومی روسی بود. با وجود عدم منع قانونی تأسیس بانک در ایران و علیرغم موفقیت و توسعه بانک‌های ملی و سپه و بانک‌های خارجی (بانک شاهنشاهی، بانک عثمانی، بانک روس و ایران) تا بعد از جنگ جهانی دوم بانک‌های خصوصی با سرمایه ایرانی تشکیل نشد؛ و در نتیجه فعالیت بانکی در سراسر کشور در اختیار این چند بانک بود.

در سال ۱۳۲۸ بانک بازرگانی به‌عنوان اولین بانک خصوصی با استفاده از مقررات قانون تجارت، به‌صورت شرکت سهامی عام تأسیس گردید و سرانجام در پایان سال ۱۳۴۰، ۲۸ بانک دولتی، خصوصی، داخلی و خارجی در قالب شرکت سهامی بر اساس قانون تجارت تشکیل گردید.

در بانکداری به روش کلاسیک بانک قبل از هر چیز یک مؤسسه تجاری است که برای به دست آوردن منفعت از طریق معاملات پولی و اعتباری به وجود می‌آید. کوشش مدیران بانک‌ها فقط متوجه تأمین حداکثر منافع ممکن می‌باشد.

بنابراین از یک سو فعالیت بانک‌ها بر مبنای این سیستم جمع‌آوری سپرده‌های سرگردان اشخاص می‌باشد که جهت تشویق و ترغیب مردم به سپرده‌گذاری، بانک سودی را به سپرده‌گذاران پرداخت می‌نماید؛ و از سوی دیگر این سرمایه‌های جمع‌آوری شده را در اختیار اشخاص حقیقی یا حقوقی و حتی دولت با بهره‌های بالاتر قرار می‌دهند. در نتیجه بانک از مابه‌التفاوت بهره به سپرده‌گذار و وام‌گیرنده منتفع می‌شود.

حساب پس انداز محسوب می شدند. افتتاح حساب قرض الحسنه در بانکداری سنتی به افراد حقیقی اختصاص داشت و ماهیت آن بر اساس عقد قرض بود. مع الوصف علیرغم رابطه دائن و مدیون بودن بین بانک و سپرده گذار، بانکها موظف به پرداخت بهره به سپرده های پس انداز بودند.

۱-۲-۵-۱- سپرده های پس انداز

به علت تعدد بانک های خصوصی و دولتی و رقابت شدید بین آنها، هر یک از آنها سعی می نمودند که با ارائه امتیازات بیشتری به سپرده گذاران، منابع بیشتر را جذب نمایند. گرچه روش محاسبه بهره در بانکها متفاوت بود ولی نرخ حداقل بهره توسط شورای پول و اعتبار تعیین می گردید.

بانکها به حداقل سپرده های پس انداز در هر ۱۰ روز سودی معادل ۷ درصد پرداخت می نمودند و با طولانی تر شدن مدت سپرده گذاری، میزان بهره پرداختی نیز افزایش می یافت. بانک ملی ایران علیرغم پرداخت بهره سالیانه دو بار قرعه کشی می نمود و جوایزی به سپرده گذاران پرداخت می نمود.

نحوه افتتاح حساب پس انداز، به صورت دفترچه ای بود که در هنگام واریز یا دریافت از حساب مذکور مشابه سند عمل می نمود. در واقع وجه تمایز حساب های پس انداز کلاسیک و سپرده های قرض الحسنه پس انداز عدم پرداخت بهره به اینگونه سپرده ها بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا می باشد.

در عمل وضعیت سپرده پس انداز در بانکداری کلاسیک شبیه سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت در بانکداری بدون ربا می باشد. با این تفاوت که ماهیت حقوقی سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت بر اساس عقد وکالت می باشد ولی ماهیت حقوقی سپرده پس انداز کلاسیک بر اساس عقد قرض می باشد. بنابراین پرداخت سود به سپرده سرمایه گذاری مدت دار از لحاظ شرعی بلا اشکال می باشد. در مبحث سپرده های سرمایه گذاری مدت دار به تفصیل در رابطه با ماهیت سود متعلقه و رابطه بانک با سپرده گذار بحث خواهیم نمود.

۱-۲-۵-۲- سپرده های ثابت

در نظام بانکداری کلاسیک، برخی از افراد کم ریسک به منظور به دست آوردن سود معقول، اقدام به سپرده گذاری ثابت

بانک های خصوصی خارجی با سرمایه افراد خارجی همواره متأثر از سیاست های کشور صاحب سرمایه بوده و بر اساس اهداف سودجویانه، وامها و اعتباراتی به بخش خصوصی جهت واردات کالاهای مصرفی از کشور صاحب سرمایه اعطا می نمودند؛ لذا منابع بانکها به جای به کارگیری در راه تولید، عمدتاً به مصرف واردات کالا و خدمات خارجی می رسید و بر مصرف گرایی و وابستگی اقتصادی این دوران می افزود.

بانک های خصوصی داخلی نیز توسط ثروتمندان و سرمایه داران کشور تأسیس شد که در عین حال مالک واحدهای بزرگ تولیدی و اقتصادی بودند و هدف اصلی آنها ایجاد ارتباط مالی بین بانک و واحدهای تولیدی بود تا به این وسیله از اعتبارات شبکه بانکی استفاده نمایند. اما این بانکها به علت فقدان تجربه، قدرت رقابت با بانک های بزرگ را نداشته و برای تأمین منابع مالی خود به بانک مرکزی و یا استقراض از بازارهای پولی بین المللی متکی بودند (ماجدی و گلریز، ۱۳۷۵: ۱۸۰).

بانک های دولتی نیز بر این اساس با بانک های خصوصی و خارجی رقابت می کردند و خلاصه اینکه در اعطای تسهیلات شبکه بانکی کشور، توجهی به نحوه مصرف وامها و تسهیلات نمی گردید. آنچه مهم بود، جمع آوری منابع ارزان و به کارگیری این سپرده ها با نرخ بالاتر و در نتیجه سود بیشتر بود. بنابراین رفته رفته سنت قرض الحسنه و رفع نیازهای مالی اقشار کم درآمد اجتماع به بوته فراموشی سپرده شد و منابع مالی بانکها در اختیار سرمایه داران و مالکان کارخانه ها قرار می گرفت.

۱-۲-۵-۲- رابطه حقوقی بانک با سپرده گذار در بانکداری کلاسیک (ربوی)

بر اساس ماده ۱۴ قانون بانکداری سال ۱۳۴۴ جمع آوری سپرده های پس انداز صرفاً به بانک ملی ایران واگذار شده بود و سایر بانکها مجاز به افتتاح چنین حسابی نبودند. از این رو سایر بانکها با افتتاح حساب سودبخش سیار، تأمین آتیه و مشابه آن به جمع آوری سپرده های پس انداز اقدام می نمودند. مع الوصف علیرغم مجاز شدن افتتاح حساب پس انداز در سال ۱۳۴۱، بانکها روش سابق خود را مبنی بر دریافت سود پس انداز به نام حساب دیگری ادامه می دادند. درحالی که هر یک از حسابها مزیت و امتیاز خاصی داشتند. به صورت کلی

بالاتر به متقاضیان وام‌ها پرداخت می‌کند و مشتری به‌عنوان بدهکار، مکلف به بازپرداخت اصل و بهره متعلقه در سررسید می‌باشد. انواع وام‌های ربوی عبارتند از: وام اعتبار در حساب جاری، جاری بدهکار و پرداخت وام در قبال وثائق ارزنده.

۱-۶-۱- اعتبار حساب جاری

اعتبار در حساب جاری نوعی وام می‌باشد که با توجه به گردش حساب جاری مشتری اعتبار به مشتری اختصاص داده می‌شود و مشتری پس از استفاده از اعتبار مذکور اصل و بهره آن را در سررسید معین به بانک برمی‌گرداند.

۱-۶-۲- جاری بدهکار

جاری بدهکار مانند وام اعتبار در حساب جاری، به مشتریان خوش‌حسابی که گردش مالی مناسبی دارند اجازه داده می‌شود که تا مبلغ معینی در ماه، علیرغم عدم موجودی، بانک چک‌های این مشتریان را پرداخت نموده و در پایان ماه و یا مدت معین اصل و بهره وام مذکور را بازپرداخت نماید. این‌گونه وام‌ها را وام‌های مصرفی یا کوتاه‌مدت می‌گویند.

۱-۶-۳- وام‌های میان‌مدت

وام‌های میان‌مدت که مدت استهلاک و بازپرداخت آنها یک تا سه سال می‌باشد و متقاضی وام مکلف به بازپرداخت اصل و بهره وام حداکثر ظرف مدت سه سال می‌باشد که شامل وام‌های تجاری است.

۱-۶-۴- وام‌های بلندمدت

وام‌های بلندمدت که به وام‌های سرمایه‌ای و ساختمانی معروف می‌باشند و شامل وام‌های خرید ساختمان و کشاورزی می‌باشد و مدت آن از سه سال به بالا می‌باشد.

۱-۷- علت و چگونگی تغییر نظام بانکداری از کلاسیک به بانکداری بدون ربا

۱-۷-۱- بانکداری بدون ربا در ایران

در سال‌های اخیر کشورهای متعددی اعم از مسلمان و غیر مسلمان دست به تأسیس بانک‌های اسلامی زده‌اند به‌طوری‌که در حال حاضر ۵۰ بانک اسلامی در قریب ۲۰ کشور جهان از جمله انگلیس و دانمارک فعالیت می‌کنند. این بانک‌ها در نظام

می‌نمایند. این سپرده‌گذاری که حداقل مدت آن یک سال می‌باشد، ماهیانه سودی را نصیب صاحب سپرده می‌نماید. در دهه ۱۳۵۰ که نرخ تورم زیر هشت درصد بود، سپرده‌گذاری ثابت راهکار مناسبی با درآمد ثابت و سود معقول با حداقل ریسک برای سرمایه‌گذاران کم‌ریسک بود. مع الوصف رابطه بانک با سپرده‌گذار در حساب‌های پس‌انداز (با بهره) و سپرده‌های ثابت و حساب‌های جاری در بانکداری کلاسیک بر اساس رابطه دائن و مدیون استوار است؛ به عبارت دیگر سپرده‌گذار منابع خود را در قالب عقد قرض به بانک می‌سپارد و این منابع جزو دیون بانک می‌باشد.

۱-۵-۲-۳- سپرده قرض‌الحسنه جاری

سپرده قرض‌الحسنه جاری یکی دیگر از طرق تجهیز منابع در بانکداری کلاسیک و بدون ربا می‌باشد. در ماده ۳ قانون بانکداری بدون ربا قانون‌گذار از آن حساب تحت عنوان سپرده قرض‌الحسنه جاری نام برده است.

در تعریف حساب‌های قرض‌الحسنه جاری گفته شده «حساب قرض‌الحسنه جاری به سپرده‌ای اطلاق می‌شود که به محض مطالبه آن از بانک قابل مطالبه می‌باشد» (صادقی، ۱۳۳۹، ۸۰). در تعریف دیگری از حساب جاری آمده است: «حسابی که برای مشتری افتتاح می‌شود و بانک وجوه خود را در بانک می‌سپارد و مشتری حق برداشت همه یا بخشی از موجودی این حساب را در هر زمانی برای خود محفوظ نگه می‌دارد» (کاشانی، ۱۳۵۴: ۱۰۱). شهید محمدباقر صدر در تعریف سپرده جاری می‌گوید: «حساب‌های دین متقابل صاحب حساب و بانک می‌باشد» (صدر، ۱۳۵۴: ۵۵).

تعاریف دیگری از حساب جاری وجود دارد که تقریباً شبه تعاریف حقوق می‌باشد اما در رابطه با ماهیت حقوقی سپرده قرض‌الحسنه جاری فقها و نویسندگان نظرات مختلفی را بیان نموده‌اند که هر یک دارای توجیهات قانونی و وجاهت شرعی می‌باشد.

۱-۶- اعطای وام بانکی در بانکداری کلاسیک

در نظام بانکداری کلاسیک، رابطه بانک با سپرده‌گذار بر پایه رابطه حقوقی دائن و مدیون استوار است. بدین گونه در بانک منابع سپرده‌گذار را بر اساس رابطه فوق دریافت نموده و با بهره

از ابتدای سال ۱۳۶۳ فعالیت بانک‌ها رسماً بر مبنای نظام بانکداری بدون ربا تنظیم گردید.

۲-۷-۱- اهداف و ویژگی‌های بانکداری بدون ربا

در ماده اول قانون عملیات بانکی بدون ربا، اهداف نظام بانکی معین شده است و از سه بند اول آن می‌توان رؤس اهداف و سیاست‌های اعتباری نظام بانکی را استنتاج نمود. این سه بند عبارتند از: (اهدایتی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۸)

الف) استقرار نظام پولی و بانکی بر اساس حق و عدالت به‌منظور تنظیم درست گردش پول و اعتبار در جهت رشد و سلامت اقتصاد کشور.

ب) فعالیت در جهت تحقق اهداف و برنامه‌های اقتصادی نظام اسلامی با توجه به ابزارهای پولی.

ج) ایجاد تسهیلات مناسب جهت ترویج و تعالی فرهنگ قرض‌الحسنه از طریق جذب سپرده‌ها و تجهیز این منابع در جهت تأمین امکانات کار و سرمایه‌گذاری به‌منظور اجرای بند ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی کشور (تأمین وسایل کار برای همه و تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی- صنعتی مورد نیاز عموم). اساسی‌ترین ویژگی قانون مذکور حذف ربا و معاملات ربوی از سیستم بانکی و جایگزین نمودن سود حاصل از مشارکت عادلانه کار و سرمایه در فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد. انجام عملیات بانکی در چارچوب شرع مقدس مهم‌ترین روشی است که انتخاب شده است. بدین ترتیب در نظام بانکداری بدون ربا پرداخت وام (به‌جز قرض‌الحسنه) منسوخ و تسهیلات اعطایی بانک‌ها بر پایه معاملات و عقود شرعی مانند مشارکت مدنی، فروش اقساطی، مضاربه- سلف و... قرار گرفته است. بدین ترتیب تعداد و تنوع عملیات جدید بانکی از یک طرف قدرت انعطاف بیشتری را جهت نیل به اهداف بانکداری اسلامی به بانک‌ها می‌دهد و از طرف دیگر نیاز واحدهای مختلف اقتصادی را به نحو مطلوب تأمین می‌کند. از این‌رو در جهت رشد جامعه اسلامی و استقرار عدالت اجتماعی، ایجاد تسهیلات جهت گسترش تعاون عمومی و قرض‌الحسنه (تأمین و تعمیر مسکن، ازدواج، بیماری) و همچنین تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری نیز مورد تأکید و تشویق قرار گرفته‌اند. در اینجا باید خاطر نشان شود که حذف ربا تنها قسمتی از اهداف نظام بانکداری اسلامی است و

اسلامی با حفظ نقش اصلی خود در نظام سرمایه‌داری، فعالیت خود را در قالب اقتصاد اسلامی تنظیم نموده‌اند.

بانکداری اسلامی برای اولین مرتبه در تاریخ بانکداری در جهان از ابتدای سال ۱۳۶۳ در یک مرحله و به‌طور کامل در ایران به اجرا درآمد. پاکستان نیز از سال ۱۹۸۰ نظام بانکی خود را دگرگون ساخت و بانکداری ربوی را به کلی منسوخ کرد. ولی در سال ۲۰۰۲ مجدد بانکداری به‌صورت دوگانه (اسلامی- کلاسیک) فعالیت نمود.

وجه تمایز بانکداری اسلامی از بانکداری کلاسیک حذف ربا و معاملات ربوی از فعالیت‌های بانکی و جایگزین نمودن سود عادلانه بر مبنای مشارکت سپرده‌گذاران در امر تولید می‌باشد. نقطه آغاز حرکت تغییر نظام بانکداری در ایران، هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی بود. بر اساس اصل چهارم قانون اساسی می‌بایست قانون بانکداری ایران همانند سایر قوانین و مقررات طبق شرع مقدس تنظیم و اجرا گردد. در ابتدا در ابتدا انجام چنین تحولی عظیم در بانکداری سنتی ایران که اساس و بنیان آن بر پایه «بهره» استوار بود امری بعید و حتی غیرممکن می‌نمود؛ زیرا اجرای بانکداری اسلامی به معنای واقعی و ملهم از احکام حیات‌بخش اسلام نیاز به صرف وقت و کار کارشناسی عمیق و همه‌جانبه و همت والای افراد متدین و بصیر و آگاه و معتقد داشت. از این‌رو مجلس شورای اسلامی به موجب تبصره ۵۴ قانون بودجه سال ۱۳۶۰ دولت را ملزم نمود که ظرف مدت شش ماه «ربا و بهره» را از نظام بانکداری ایران حذف و به‌جای آن نظام بانکداری مبتنی بر قواعد اسلامی جایگزین نماید. بر همین اساس ستادی مرکب از استادان و صاحب‌نظران و متخصصین امور اقتصادی و بانکی و روحانیت آگاه به مسائل اقتصادی روز در وزارت امور اقتصادی و دارایی تشکیل و با انجام تحقیقات و بررسی‌های دقیق پیش‌نویس قانون عملیات بانکی بدون ربا را تهیه و از طریق دولت به مجلس ارائه نمودند.

قانون مذکور در تاریخ هشتم شهریورماه ۱۳۶۲ هجری شمسی به تصویب مجلس شورای اسلامی و در تاریخ ۱۳۶۲/۶/۱۰ به تأیید شورای نگهبان رسید و جهت اجرا به دولت ابلاغ و عملاً

فرآیند اسلامی نمودن نظام اقتصادی باید بر موازین ارزشمند اسلام در کلیه شئون زندگی در جامعه تحقق یابد.

۸-۱- رابطه حقوقی بانک با سپرده‌گذار در بانکداری بدون ربا
همان‌طوری که پیش‌تر در مورد وظایف و اهداف سیستم بانکی بحث شد، بانک‌ها به‌منظور تنظیم صحیح گردش پول و استقرار یک نظام پولی و اعتباری صحیح در اجرای برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت، مبادرت به جمع‌آوری وجوه مازاد بر هزینه‌های جاری اشخاص می‌نمایند تا این وجوه را در اختیار اشخاصی که نیاز به سرمایه و منابع مالی دارند، قرار دهند.

به موجب ماده سه از فصل دوم قانون عملیات بانکی بدون ربا تحت عنوان «تجهیز منابع پولی» مقرر شده است که: «بانک‌ها می‌توانند تحت عنوان سپرده‌های قرض‌الحسنه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار به قبول سپرده مبادرت نمایند»

۸-۱-۱- رابطه حقوقی بانک با سپرده‌گذار در سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز

سپرده‌های قرض‌الحسنه شامل سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و جاری می‌باشد. این گونه سپرده‌ها را سپرده‌های دیداری نیز می‌گویند. وجوه این سپرده‌ها جزء منابع بانک محسوب می‌گردد. در این گونه سپرده‌ها رابطه سپرده‌گذار و بانک مبتنی بر عقد قرض می‌باشد که در بخش‌های قبلی به تفصیل مورد بررسی قرار گرفت.

۸-۲- رابطه حقوقی بانک با سپرده‌گذار در سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری

سپرده قرض‌الحسنه جاری یا دیداری یکی دیگر از طرق تجهیز منابع پولی بانک‌ها در نظام بانکداری کلاسیک و نوین می‌باشد که در ماده سه قانون عملیات بانکداری بدون ربا قانون‌گذار از آن تحت عنوان سپرده‌های قرض‌الحسنه نام برده است. برخی از حقوقدانان معتقدند که رابطه بانک و مشتری بر اساس قرارداد حساب جاری است که مبتنی بر عقد قرض و شرایط خاصی است که توسط بانک تدوین شده و طی قرارداد به امضای بانک و سپرده‌گذار می‌رسد (خاوری، ۱۳۷۶، ۳/ ۱۹۲).

بنابراین ماهیت سپرده قرض‌الحسنه جاری از یک‌سو بر اساس عقد قرض می‌باشد و سپرده‌گذار سپرده خود را به بانک تملیک می‌کند و بانک اجازه دخل و تصرف در آن را دارد و از سوی

دیگر بر اساس قرارداد و شرایط فی‌مابین بانک و سپرده‌گذار می‌باشد که تکمیل‌کننده روابط آن‌هاست. زیرا با توجه به صدور چک از سوی دارنده حساب و اهمیت آن در معاملات روزمره مردم، عقد قرض به تنهایی پاسخگوی رابطه بانک و مشتری نمی‌باشد. از این‌رو بانک‌ها در هنگام افتتاح حساب قرض‌الحسنه جاری شروطی را بر اساس ماده ۱۰ و ۱۹۰ قانون مدنی به امضای دارنده حساب می‌رسانند.

۸-۳-۱- رابطه حقوقی بانک با سپرده‌گذار در سپرده‌گذاری مدت‌دار

این عنوان به سپرده‌هایی اطلاق می‌شود که توسط اشخاص (اعم از حقیقی و حقوقی) برای مدت معین (با اختیار تمدید) در اختیار بانک‌ها گذاشته می‌شود تا بانک به وکالت از سپرده‌گذاران این وجوه را بر اساس سیاست‌های پولی و بانکی از طریق عقود مشارکتی مانند مشارکت مدنی، مضاربه و عقود مبادله‌ای مانند فروش اقساطی، جعاله و... مورد استفاده قرار داده و منافع حاصل از عملیات مذکور را بر اساس قرارداد منعقد بین سپرده‌گذاران و بانک تقسیم نماید.

۸-۳-۱-۱- سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت

سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت به سپرده‌هایی گفته می‌شود که برای مدتی بیش از یک سال بر اساس عقد وکالت به بانک سپرده می‌شود. این سپرده‌ها در حال حاضر شامل سپرده‌های یک‌ساله، دوساله، سه‌ساله، چهارساله و پنج‌ساله می‌باشد.

بانک‌ها بر اساس آیین‌نامه قانون عملیات بانکی بدون ربا (ماده ۱۱) در تأمین منابع لازم جهت تسهیلات اعطایی بایستی اولویت را به سپرده‌های اشخاص بدهند. در صورتی که مجموع تسهیلات اعطایی بانک‌ها برای این امور بیشتر از میزان سپرده‌ها باشد مابقی آن از محل سرمایه بانک تأمین خواهد شد.

۸-۳-۲- سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت

سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت به سپرده‌هایی اطلاق می‌گردد که بر اساس عقد وکالت برای حداقل مدت ۳ ماه به بانک سپرده می‌شود و بر اساس قرارداد دارنده سپرده مذکور حق واریز و برداشت به سپرده فوق را دارد.

۳-۹-۱- عدم تعهد در برابر ثالث

سپرده‌گذار فقط بانک را در قرارداد طرف اصلی و متعهد خود می‌شناسد. از این رو هیچ‌یک از تعهداتی را که بانک در برابر اشخاص دیگر دارد نمی‌پذیرد که این موضوع برخلاف نص ماده ۶۷۴ قانون مدنی است که می‌گوید موکل باید تعهداتی را که وکیل پذیرفته است به مورد اجرا گذارد.

۴-۹-۱- عدم ارائه حساب به موکل

بانک به عنوان وکیل به موجب ماده ۶۶۸ قانون مدنی بایستی حساب مدت وکالت خود را به موکل بدهد. در صورتی که در قراردادهای منعقد بانک با سپرده‌گذار بانک این چنین تکلیفی را ندارد و نتایج این قراردادها را برای خود منظور می‌نماید. از سوی دیگر وام‌گیرندگان نیز بانک را طرف واقعی در قرارداد می‌دانند نه سپرده‌گذاران را بنابراین با توجه به ماده ۱۹۶ قانون مذکور فرض اصیل بودن متعاملین اجرا می‌شود.

۵-۹-۱- عدم فسخ وکالت با حجر موکل

عقد وکالت با فوت یا حجر هر یک از وکیل یا موکل منفسخ می‌گردد. در موردی که سپرده‌گذار شخص حقیقی است فوت یا حجر آن هیچ‌گونه خللی در قراردادهایی که بانک با وام‌گیرندگان منعقد نموده است وارد نمی‌کند و این می‌رساند که بانک در قراردادهای خود با وام‌گیرندگان اصیل است نه وکیل بنابراین از نظر ایشان ماهیت حقوقی سپرده‌گذاری بانکی و تصریح به اینکه بانک وکیل سپرده‌گذاران می‌باشد غیر واقعی و برخلاف یک واقعیت حقوقی آشکار است؛ زیرا اصل تملک سپرده‌ها از سوی بانک یک قاعده پذیرفته شده جهانی می‌باشد (کاشانی، ۱۳۷۶).

۱۰-۱- پاسخ به انتقادات وارده به عقد وکالت در بانکداری بدون ربا

• گرچه انتقادات فوق تا حدودی وارد و قابل تأمل به نظر می‌رسد ولی هر یک از انتقادات توجیه خاص خود را داراست. به عنوان مثال نداشتن نظارت و کنترل سپرده‌گذاران بر قراردادهای بانکی ناشی از محرمانه بودن حساب‌ها و قراردادهای بانکی به علت حفظ اسرار حرفه‌ای هست به طوری که بانک‌ها امین و مورد اعتماد مردم می‌باشند و جز در

میزان سود سپرده‌های بلندمدت بیشتر از سپرده‌های کوتاه‌مدت است؛ زیرا سپرده‌های بلندمدت ثبات بیشتری برای معاملات و تسهیلات بانک با مشتریان فراهم می‌آورد؛ از این رو بانک حق الوکاله کمتری را مطالبه می‌کند (خاوری، ۱۳۷۶، ۳/۱۹۵).

۹-۱- انتقادات وارده به عقد وکالت در قانون عملیات بانکی بدون ربا

بر اساس تبصره ماده ۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا «سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار که بانک وکیل در به‌کارگیری آنها می‌باشد در عقود مبادله‌ای (فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک سلف و...) و عقود مشارکتی (مشارکت مدنی، مضاربه و...) مورد استفاده قرار می‌گیرد». هدف از این تبصره که ستون اصلی قانون عملیات بانکی بدون ربا می‌باشند این است که سپرده در مالکیت صاحبش باقی بماند و از حالت قرض خارج شود و بهره‌هایی که به صاحبان سپرده‌ها پرداخته می‌شود از حالت ربوی که به قرض داده می‌شود خارج گردد.

دکتر سید محمود کاشانی با توجه به موارد ذیل معتقدند که فرض وکالت بانک از سپرده‌گذاران با قواعد حقوقی و فقهی مسلم ناسازگار است زیرا:

۱-۹-۱- عدم حق نظارت موکل

در قرارداد وکالت، شخص موکل حق نظارت و کنترل بر اقدامات وکیل را دارد حال آنکه سپرده‌گذاران هیچ‌یک به تنهایی یا گروهی حق نظارت و کنترل قراردادهای بانک با وام‌گیرندگان را ندارند بنابراین بانک به عنوان اصیل قراردادهای خود را امضا و به مورد اجرا می‌گذارد نه به وکالت.

۲-۹-۱- عدم وجود قصد

سپرده‌گذار قصد توکیل و دادن نمایندگی به بانک که یک مفهوم عرفی و روشن است ندارد. او فقط وجوه خود را به بانک می‌سپارد تا سود دریافت کنند. بنابراین حتی اگر به هنگام افتتاح سپرده سپرده‌گذار فرم‌هایی را امضا نماید که در متن آن تبصره ماده ۳ ذکر شده باشد، چنین وکالتی با قصد واقعی سپرده‌گذار منطبق نمی‌باشد زیرا عقد تابع قصد است و قانون‌گذار حق تحمیل قرارداد وکالت به اشخاص را ندارد.

به سبک امروزی مورد استفاده قرار گیرد وجود داشته است. بدین ترتیب که وقتی بشر به تولید کالا و تجارت اقدام نمود نیازمند یک وسیله پرداخت بود و با پیشرفت تجارت نیاز به خدمات بانک‌ها پیدا نمود. وصول طلب، نقل و انتقال پول و فلزات گران‌بها و انتقال آنها به وسیله اسناد و پرداخت وام و اعتبار و نگهداری وجوه نیازمند نهاد مالی به نام بانک بود.

بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به منظور حفظ حقوق سپرده‌گذاران و صاحبان سهام نیاز به ضوابط و مقرراتی جهت تشکیل، اداره و در صورت لزوم برخورد قانونی با مدیران متخلف دارند. از این‌رو در این مقاله سعی بر آن است که به ابعاد کیفری قوانین پولی و بانکی در خصوص برخورد با مدیرانی که در مسئولیت قانونی خود مرتکب اهمال یا قصوری دارند و به علت عدم رعایت حفظ اسرار حرفه‌ای یا بی‌مبالاتی زبانی به سپرده‌گذاران و یا صاحبان سهام وارد نموده‌اند پرداخته است.

۱-۱-۲- قانون پولی و بانکی مصوب سال ۱۳۳۹

بعد از تأسیس بانک مرکزی در سال ۱۳۳۹ و انتقال مسئولیت سیاست‌گذاری و چاپ اسکناس و صندوق‌داری دولت در این بانک متمرکز گردید. اولین قانون پولی و بانکی کشور در ۸۶ ماده در هفتم خرداد ۱۳۳۹ به تصویب کمیسیون‌های مشترک دارایی و دادگستری مجلسین سنا و شورای ملی رسید.

الف) ماده ۷- بر اساس ماده ۷، این قانون اعضای شورای پول و اعتبار و اعضای اداری شورا را موظف به حفظ اسرار و اطلاعاتی که به مناسبت کار خود به دست آورده‌اند نموده است. متخلفین عدم رعایت حفظ اسرار حرفه‌ای به مجازات ماده ۱۳۸ قانون کیفر عمومی (حبس از ۶ ماه تا ۳ سال) خواهند رسید.

ب) ماده ۷۰- بر اساس ماده فوق، بانک در مقابل کلیه خساراتی که در اثر عملیات بانکی متوجه مشتریان شود مسؤول است و چنانچه خسارت وارده به بانک در اثر تخلف مدیرعامل یا هیأت مدیره بانک باشد، آنها متضامناً مسؤول جبران خسارت به بانک می‌باشند. مگر آنکه مسؤول تخلف شخص دیگری باشد.

ج) ماده ۸۳ قانون یاد شده، مدیران و متصدیان اداره بانک‌هایی که مقررات زیر را رعایت نکنند به پرداخت ده هزار ریال تا

موارد خاص و قوانین خاص اطلاعات و آمار و موجودی حساب‌های اشخاص را ارائه نمی‌نمایند. به‌طوری‌که ماده ۳۰۴ قانون آئین دادرسی مدنی بانک‌ها را از ارائه اطلاعات به دادگاه‌های حقوقی مستثنی نموده است.

• در مورد قصد توکیل نیز می‌توان گفت هنگامی که سپرده‌گذار به موجب قرار داد، بانک را وکیل و وکیل در توکیل در به‌کارگیری سپرده‌ها نمود و این عقد را با امضای قرارداد که دلالت بر قصد می‌نماید منعقد می‌نماید. بنابراین در چنین وکالتی قصد واقعی سپرده‌گذار با توجه به ماده ۱۹۱ قانون مدنی روشن و محرز می‌باشد.

• همچنین ید بانک با توجه به عقد وکالت امانی است. اما بانک به‌منظور تشویق و ترغیب سپرده‌گذاران به سپرده‌گذاری مدت‌دار، ضمانت را می‌پذیرد و در واقع اصل سرمایه را هم تضمین می‌نماید و قبول ضمانت به‌نظر حضرت آیت‌الله رضوانی اشکالی ندارد (رضوانی، ۱۳۷۲: ۱۶).

• سپرده‌گذار با توجه به قبول ضم ذمه به ذمه در قانون تجارت می‌تواند به وام‌گیرنده یا بانک به‌عنوان ضامن مراجعه نماید. از این‌رو سپرده‌گذار ترجیح می‌دهد که جهت وصول سپرده خود به بانک که همیشه در دسترس وی می‌باشد مراجعه نماید و این به معنی اینکه سپرده‌گذار فقط بانک را در قرارداد طرف اصلی خود می‌شناسد، نیست. ضمناً بانک‌ها در پایان هر سال مالی با اعلام نرخ سود قطعی با توجه به درآمد بانک از به‌کارگیری سپرده حساب و کتاب وکالت را به موکل می‌دهد و مابه‌التفاوت سود حاصله را به حساب مشتری منظور می‌کند در مورد حجر و فوت سپرده‌گذار نیز بانک به محض اطلاع از تاریخ فوت یا حجر سپرده‌گذار سپرده وی را از عملیات بانکی خارج نموده و در چنین مواقعی جهت جلوگیری از تزلزل قراردادهای منابع خود را جایگزین آن می‌نماید. بنابراین اقدامات فوق از سوی بانک نمایانگر عقد وکالت می‌باشد.

۲- بخش دوم: بررسی ابعاد کیفری قوانین پولی و بانکی کشور

۱-۲- بررسی قوانین کیفری سیاست‌های پولی و بانکی کشور
بانکداری در جهان هنگامی آغاز گردید که خرید و فروش کالا بین مردم رواج داشت. در حقیقت بانکداری قبل از اینکه پول

می‌باشد. متخلفین به جزای نقدی تا معادل ۵۰ درصد مبلغ موضوع تخلف محکوم خواهند شد.

• بر اساس بند ب ماده ۴۲ قانون یادشده، تأسیس بانک و اشتغال به بانکداری بدون رعایت مقررات این قانون و استفاده از نام بانک در عنوان مؤسسات اعتباری ممنوع است. مرتکب به حبس تأدیبی تا ۶ ماه محکوم خواهد شد. در صورت درخواست بانک مرکزی دادستان می‌تواند موقتاً دستور تعطیلی آن را تا صدور رأی دادگاه بدهد.

بر اساس تبصره ماده ۴۲ قانون فوق، تعقیب کیفری در موارد فوق منوط به شکایت بانک مرکزی است. چنانچه ملاحظه می‌گردد بند الف و ب در خصوص اشتغال غیرمجاز به خرید و فروش ارز و عملیات بانکی جرم محسوب می‌شد اما مجازات‌ها بازدارنده نبود.

• در دهه ۱۳۷۰ شاهد رشد بی‌رویه صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار آزاد و لیزینگ‌ها در سراسر کشور بودیم. به ناچار بانک مرکزی اقدام به ارائه لایحه قانون بازار غیر متشکل پولی در سال ۱۳۸۳ به مجلس نمود. مع الوصف دستورالعمل اجرایی آن به‌واسطه نفوذ افراد ذی‌نفوذ تا اواخر سال ۱۳۸۶ به تعویق افتاد.

بر اساس تبصره ۴ ماده یک قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی کشور، اشخاص حقیقی و حقوقی موضوع این ماده که به عملیات بانکی اشتغال دارند در صورتی که ظرف ۶ ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون موفق به اخذ مجوز نشوند، بنا به اعلام بانک مرکزی حق ادامه فعالیت نخواهند داشت. متخلفین از اجرای این حکم در صورت شکایت بانک مرکزی از طریق مقامات قضایی صلاحیت‌دار به مجازات حبس تا ۶ ماه محکوم می‌شوند.

• بر اساس ماده ۹۶ برنامه پنجم توسعه اقتصادی کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ لازم‌الاجرا گردید. بانک مرکزی موفق گردید ساماندهی مؤسسات پولی از قبیل صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتباری، لیزینگ‌ها و صرافی‌ها را به‌صورت کامل به عهده بگیرد. بر اساس تبصره ۱ ماده ۹۶ «ایجاد و ثبت نهادهای پولی ارز مثل بانک‌ها، مؤسسات اعتباری، تعاونی‌های

یکصد هزار ریال (که در آن زمان قابل توجه بوده) محکوم نموده است.

۱. عدم ارسال صورتحساب سود و زیان بانک به شورای پول و اعتبار (ماده ۷۶)

۲. عدم ارسال ترازنامه بانک به شورای پول و اعتبار (ماده ۷۷)

۳. عدم ارسال آمار مورد نیاز به شورای پول و اعتبار (ماده ۸۷)

د) ماده ۸۴ قانون پولی و بانکی سال ۱۳۳۹، مدیران و متصدیان اداره بانک‌هایی که از مقررات زیر را رعایت نمی‌کنند را به پرداخت ده هزار تا یکصد هزار ریال محکوم خواهد نمود.

۱. خرید اموال غیرمنقول مازاد توسط بانک‌ها (ماده ۶۵)

۲. عدم رعایت حداقل و حداکثر نرخ بهره و کارمزد (ماده ۶۶)

۳. عدم پرداخت سپرده قانونی (ماده ۷۲)

در سال ۱۳۵۱ قانون مذکور مورد بازنگری قرار گرفت و قانون مصوب تیرماه ۱۳۵۱ در ۴۵ ماده به تصویب مجلسین سنا و شورای ملی رسید.

۲-۲- ابعاد کیفری قانون پولی و بانکی مصوب تیرماه ۱۳۵۱
فصل چهارم قانون پولی و بانکی سال ۱۳۵۱ به مقررات کیفری و انتظامی اختصاص داشت که شامل مواد ۴۲ الی ۴۴ قانون مذکور بود که تا سال ۱۴۰۲ قابلیت اجرایی داشت. از ابتدای سال ۱۴۰۲ قانونی تحت عنوان قانون بانک مرکزی جایگزین قانون پولی و بانکی گردید که نام این قانون با محتوای آن (قانون پولی و بانکی کشور) کاملاً متفاوت می‌باشد.

• ماده ۷ قانون پولی و بانکی سال ۱۳۳۹ تحت عنوان بند ده ماده ۱۴ در قانون پولی و بانکی سال ۱۳۵۱ آمده است.

• ماده ۷۰ قانون پولی سال ۱۳۳۹ در خصوص مسئولیت بانک در رابطه با خساراتی که در نتیجه عملکرد آن متوجه مشتریان می‌گردد عیناً در ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی سال ۱۳۵۱ ذکر شده بود.

• بر اساس بند الف ماده ۴۲ قانون مذکور خرید و فروش ارز و هرگونه عملیات بانکی که موجب انتقال ارز یا تعهد ارزی گردد، بدون رعایت مقررات بانک مرکزی (بر اساس ماده ۱۱) ممنوع

الف) رسیدگی به تخلفات «اشخاص تحت نظارت» و اعمال مجازات‌های قانونی در مورد آنها؛

ب) رسیدگی به اختیارات اشخاص تحت نظارت با یکدیگر و دعوی حقوقی مشتریان و سایر ذینفعان علیه اشخاص تحت نظارت و بالعکس؛

ج) پیگیری جرائم پولی و بانکی بر اساس تبصره».

بر اساس تبصره ماده ۲۱ قانون مذکور رئیس کل می‌تواند اختیارات خود در چارچوب این قانون و هیأت عالی نظارت، نماینده تام‌الاختیار بانک مرکزی است و می‌تواند اختیارات قانونی خود را به هر یک از معاونانش تفویض نماید.

۱-۳-۲- مبحث اول رسیدگی به تخلفات اشخاص تحت

نظارت

به‌منظور رسیدگی به تخلفات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و مدیران آنها (اشخاص تحت نظارت) شامل نادیده گرفتن دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها و رسیدگی به کلیه اعتراضات مؤسسات اعتباری در خصوص لغو مجوز یا سرپرستی موقت، هیأت انتظامی بدوی و تجدیدنظر به شرح زیر در بانک مرکزی تشکیل می‌شود.

الف) هیأت انتظامی بدوی مرکب از سه کارشناس خبره بانکی با ده سال سابقه و تجربه کاری که به پیشنهاد رئیس کل برای مدت دو سال انتخاب می‌شوند و انتخاب مجدد آنها بلامانع است.

ب) هیأت انتظامی تجدیدنظر، مرکب از ۵ نفر شامل یک قاضی با ۱۵ سال سابقه کار و مسلط به امور پولی و بانکی، ۴ نفر کارشناس خبره با ۱۵ سال سابقه به انتخاب رئیس کل، رئیس هیأت انتظامی توسط رئیس کل از میان اعضای همان هیأت انتخاب می‌شود.

معاون تنظیم‌گری و نظارت (معاون نظارتی سابق) به‌عنوان دادستان هیأت انتظامی بانک مرکزی است و بدون حق رأی در جلسات هیأت انتظامی بدوی و تجدیدنظر شرکت می‌کند.

دبیرخانه هیأت انتظامی نیز در حوزه معاونت تنظیم‌گری و نظارت تشکیل می‌شود. ترکیب رسیدگی به تخلفات و صدور و ابلاغ اوراق و احکام، اخذ دفاعیات، ترتیب تجدیدنظر و طرز رسیدگی مجدد و ... به موجب ضوابطی است که توسط بانک

اعتبار، صندوق‌های قرض‌الحسنه و ... همچنین ثبت و تغییرات آنها فقط با اخذ مجوز بانک مرکزی امکان‌پذیر بود». بدین ترتیب، قانون‌گذار با ارائه اختیارات جامع و کامل به بانک مرکزی مشکل را حل نمود.

• بر اساس ماده ۴۳ قانون پولی و بانکی کشور مصوب سال ۱۳۵۱ چنانچه بانک‌ها نسبت دارایی‌های جاری، سپرده قانونی، کفایت سرمایه و سقف تعهدات ارزی اعلام شده بانک مرکزی را رعایت نکنند به تشخیص شورای پول و اعتبار به پرداخت مبلغی معادل ۱۲ درصد در سال به نسبت مورد تخلف مجازات می‌شوند.

• بر اساس ماده ۴۴ تخلف از سایر مقررات این قانون و آیین‌نامه و دستورات بانک مرکزی که به موجب این قانون یا آیین‌نامه صادر می‌شود موجب مجازات‌های زیر خواهد بود:

الف) تذکر کتبی به مدیران و متصدیان متخلف.

ب) پرداخت مبلغی روزانه تا حداکثر دویست هزار ریال برای ایام تخلف.

ج) ممنوع ساختن بانک یا مؤسسات اعتباری از انجام بعضی امور بانکی به‌طور دائم یا موقت.

همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد به‌جز بند ۳ ماده ۴۴ سایر مجازات‌های کیفری این ماده به علت مرور زمان کارایی خود را از دست داده بود. هیأت انتظامی بانک‌ها مرکب از نماینده دادستان، یک نفر از اعضای شورای پول و اعتبار و دبیر کل بانک مرکزی که سمت دادستان را بر عهده دات با ممنوع و یا محدود ساختن برخی عملیات بانکی یا رد صلاحیت دائم یا موقت مدیرعامل یا اعضای هیأت مدیره می‌توانستند مقررات کیفری و انتظامی را در خصوص مؤسسات اعتباری اعمال کنند.

۳-۲- بررسی ابعاد کیفری قانون بانک مرکزی کشور (قانون

پولی و بانکی) مصوب سال ۱۴۰۲

در فصل پنجم قانون بانک مرکزی مواد ۲۱ الی ۳۵ تحت عنوان افزایش توان نظارتی بانک مرکزی را به مقررات کیفری و انتظامی در خصوص جرائم پولی و بانکی اختصاص داده است. بر اساس ماده ۲۱ قانون مذکور «بانک مرکزی موظف است اقدامات حاکمیتی موضوع این فصل را در موارد زیر پیگیری نماید:

ممنوعیت توزیع سود، اصلاح ترکیب دارایی و بدهی‌ها، توقف عملیات اجرایی و ممنوعیت اعطای تسهیلات و... نماید و با موافقت رئیس کل اقدامات اصلاحی را در مؤسسه اعتباری فوق مانند فروش بخشی از دارایی‌ها، افزایش سرمایه، فروش شرکت‌های تابعه و... اعمال نماید.

در صورت استنکاف مؤسسه اعتباری از اجرای اقدامات پیشگیرانه یا عدم اجرای کامل اقدامات اجرایی، معاون تنظیم گری و نظارت با تأیید هیأت عالی (شورای پول و اعتبار سابق) اقدام به تعیین سرپرست موقت و اعضای هیأت مدیره برای مؤسسه اعتباری فوق را می‌نماید تا مؤسسه مذکور را اداره نماید.

هیأت سرپرستی علاوه بر وظایف ذکرشده در اساسنامه، اقداماتی در خصوص اصلاح و بازسازی مؤسسه مذکور در چارچوب قانون به عمل می‌آورد.

۲-۳-۴- رسیدگی به اختلافات اشخاص تحت نظارت با یکدیگر

رسیدگی به اختلافات اشخاص تحت نظارت با یکدیگر و دعاوی حقوقی مشتریان و سایر ذینفعان ذی‌ربط توسط شعب ویژه رسیدگی به اختلافات بانکی در قوه قضاییه انجام می‌شود.

الف) در ماده ۳۶ قانون مذکور دادسرای ویژه جرائم پولی و بانکی را موظف نموده که به کلیه جرائم موضوع این قانون با شکایت بانک مرکزی رسیدگی کند. سایر جرائمی که در سایر قوانین پولی و بانکی وجود دارد مشمول این ماده می‌شود.

ب) ماده ۴۲ قانون پولی و بانکی مصوب سال ۱۳۵۱ تحت عنوان ماده ۳۷ در خصوص فعالیت پولی و بانکی صرافی، لیزینگ بدون مجوز بانک مرکزی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و پرداخت جزای نقدی معادل تا دو برابر وجوه و مجازات درجه ۵ (۲ سال تا ۵ سال حبس) و درجه ۶ (بیش از ۶ ماه تا ده سال) ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد. در خصوص اشخاص حقوقی این مجازات به سهامداران عمده و مدیران به صورت تضامنی علاوه بر انحلال مؤسسه تعلق خواهد گرفت.

مرکزی تهیه و به تأیید هیأت عالی نظارت می‌رسد. آرای هیأت بدوی در صورت عدم اعتراض ظرف ده روز قطعی و لازم‌الاجراست اما آرای هیأت انتظامی تجدیدنظر مجدداً در شعبه ویژه‌ای در دیوان عدالت اداری قابل تجدیدنظرخواهی است.

۲-۳-۲- مصادیق تخلف اشخاص تحت نظارت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

الف) تعلل در ارسال گزارش‌های مورد درخواست بانک مرکزی به ازای هر روز تأخیر ده میلیارد ریال.

ب) عدم رعایت ترتیبات انجام و ثبت تراکنش‌های مورد نظر بانک مرکزی، هر تراکنش تا مبلغ یکصد میلیون ریال.

ج) عدم راه‌اندازی سامانه جدید، ارتقاء سامانه و یا افزایش یا تغییر در قابلیت آنها به ازای هر روز تأخیر ده میلیارد ریال.

د) اخلال در سامانه‌های متصل به بانک مرکزی و موجبات تراکنش‌های ناموفق در سامانه حاکمیتی بانک مرکزی به ازای هر تراکنش ناموفق یک میلیون ریال.

اعمال و دریافت جرمه‌های فوق منوط به تصویب هیأت عالی یا هیأت عامل بانک مرکزی و ابلاغ آن به بانک‌ها می‌باشد. تبصره: در صورت ارائه مدارکی دال بر عدم تقصیر اشخاص تحت نظارت به دبیرخانه هیأت انتظامی بانک مرکزی، جرائم فوق مسترد خواهد شد.

۲-۳-۳- اقدامات اکتشافی و پیشگیرانه

الف) اقدامات اکتشافی: چنانچه مؤسسه اعتباری متضمن احتمال تخلف یا ایجاد بی‌ثباتی در شبکه بانکی باشد، معادل تنظیم گری و نظارت می‌تواند صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای و یا اعزام بازرس جهت بررسی موضوع به مؤسسه اعتبار و حتی اقدام به انتصاب ناظر مقیم در مؤسسه می‌نماید.

ب) اقدامات پیشگیرانه: چنانچه معاون تنظیم گری و نظارت در نتیجه اقدامات اکتشافی یا طرق دیگری مطلع شود که مؤسسه اعتباری بر اساس الگوی ابلاغی بانک مرکزی مذکور در ماده ۲۰ این قانون نسبت به تعهدات، تسهیلات، مطالبات و... را رعایت نمی‌کند، پس از دریافت موافقت رئیس کل، مؤسسه اعتباری را ملزم به اقدامات پیشگیرانه مانند تغییر اعضای هیأت مدیره،

پس از به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، تغییر و تحولات بنیادین در کلیه امور جامعه حاصل گردید و به دنبال آن تغییرات بنیادی در نظام بانکی ایجاد گردید.

با تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی و لزوم توجه به اصل چهارم آن در مورد هماهنگی فعالیت‌های اقتصادی مالی بر اساس موازین شرع مقدس اسلام، مجلس شورای اسلامی دولت را مکلف نمود که بهره را از نظام بانکداری حذف و یک نظام مبتنی بر قواعد اسلامی را جایگزین نماید. سرانجام قانونی تحت عنوان «قانون عملیات بانکی بدون ربا» در دهم شهریورماه ۱۳۶۲ به تصویب رسید که از اول سال ۱۳۶۳ لازم‌الاجرا گردید.

به‌طور کلی عمده‌ترین خصیصه عملیات بانکداری جدید را می‌توان در قالب تجهیز منابع یعنی قبول سپرده و اعطای تسهیلات بانکی طبقه‌بندی نمود. در بخش تجهیز منابع، بانک‌ها منابع خود را در قالب سپرده‌های قرض‌الحسنه و سرمایه‌گذاری مدت‌دار دریافت می‌نمایند که رابطه بانک با سپرده‌گذار در حساب‌های قرض‌الحسنه (پس‌انداز و جاری) رابطه دائن و مدیون و مبتنی بر عقد قرض و سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار بر اساس عقد وکالت می‌باشد.

نظام بانکی ایران در وضع کنونی بر پایه قانون پولی و بانکی سال ۱۳۵۱، قانون بانک مرکزی مصوب سال ۱۴۰۲ و قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲ استوار است. تبصره ماده سه و ماده پنج قانون اخیر که ارکان اصلی و نوآوری تدوین‌کنندگان این قانون می‌باشد از پایگاه حقوقی و فقهی بهره‌مند می‌باشد.

اما تجربه نشان می‌دهد که با گذشت بیش از صدسال از اجرای قانون پولی و بانکی کشور اکثر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری بدون توجه به قوانین پولی و بانکی کشور اقدام به فعالیت اعتباری و خرید و فروش ارز می‌نمایند و کشور را با چالش بزرگی به نام تورم و کاهش ارزش پول ملی مواجه نمودند. از این‌رو قانون‌گذار با ارائه طرح قانون بانک مرکزی سعی نمود که مقررات بازدارنده‌ای در رابطه با تخلفات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مصوب و به اجرا درآورد تا به بی‌نظمی در بازار پولی

بر اساس ماده ۴۱ قانون یادشده چنانچه صلاحیت اعضای هیأت مدیره مؤسسات اعتباری به تأیید بانک مرکزی نرسیده باشد مداخله آنها در مؤسسه مذکور در حکم مداخله در وجوه و اموال عمومی است که علاوه بر مجازات مربوطه (جبران خسارت و شلاق تا ۷۴ ضربه) به پرداخت جزای نقدی تا مبلغ یک میلیارد ریال به ازای هر روز تخلف محکوم می‌شود.

بنابراین طرح قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (قانون پولی و بانکی کشور) که به تأیید مجمع تشخیص مصلحت نظام و مجلس شورای اسلامی رسید و از ابتدای سال ۱۴۰۳ اجرایی گردید گرچه اشکال و ایرادات شکلی و محتوایی دارد اما فعالیت‌های پولی و بانکی کشور را ساماندهی نمود تا افراد فاقد صلاحیت و با نفوذ نتوانند اندک سپرده مردم را مورد سوءاستفاده قرار دهند.

نتیجه‌گیری

با گذشت بیش از سیصد سال از پیدایش بانک‌ها و مؤسسات مالی، امروزه بانک‌ها یکی از قوی‌ترین و سودمندترین نهادهای حقوقی-مالی در کلیه جوامع بشری می‌باشند. نقش بانک‌ها در معاملات بین‌المللی و داخلی کاملاً روشن است. این مؤسسات اقتصادی در روابط خود با مردم در زمینه جذب سپرده و با اعطای تسهیلات به اشخاص حقیقی و حقوقی دارای نقش ارزنده‌ای می‌باشند.

سازمان‌دهی و تشکیلات فعلی فعالیت‌های بانکی در ایران از اوایل سال‌های ۱۳۰۰ هجری شمسی آغاز گردید. بانک و بانکداری در کشور ما بر پایه سیستم بانکی اروپایی شکل گرفت. اعطای وام و تسهیلات بخش مهمی از عملیات بانک‌ها را تشکیل می‌داد.

منابع بانک‌ها را علاوه بر سرمایه، حساب‌های جاری و پس‌انداز و سپرده‌های ثابت اشخاص تشکیل می‌داد. بانک‌ها جهت تشویق و ترغیب اشخاص به پس‌انداز، مبلغ معین و از پیش تعیین شده‌ای را تحت عنوان «بهره» به حساب‌های پس‌انداز و سپرده ثابت پرداخت می‌نمودند و سرانجام این سپرده‌ها را در قالب وام به وام‌گیرندگان با نرخ‌های بالاتری پرداخت می‌نمودند.

- قانون عملیات بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲ و دستورالعمل اجرایی آن. (۱۳۷۱). مدیریت نظارت بر بانک‌ها.
- کاشانی، محمود (۱۳۷۶). مجموعه مقالات و سخنرانی‌های سمینار بانکداری بدون ربا. تهران: مؤسسه علوم بانکی.
- ماجدی، گلریز (۱۳۷۵). پول و بانک. چاپ هفتم، تهران: مؤسسه علوم بانکی.
- هدایتی، محمد؛ کلهر و سفری (۱۳۶۷). بانکداری داخلی. جلد اول، تهران: مؤسسه علوم بانکی.

خاتمه دهد. اما کماکان شاهد افزایش نرخ ارز و تورم افسارگسیخته در کشور می‌باشیم که این نشان‌دهنده اقتصاد بیمار و پایه پولی ضعیف در کشور می‌باشد که نیاز به یک انقلاب و دگرگونی اقتصادی و عدم وابستگی به اقتصاد تک محصولی نفت و آماده نمودن کشور به سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد همانند کشورهای مالزی، تایلند و ویتنام که در چند دهه اخیر به قطب اقتصادی تبدیل شده‌اند.

ملاحظات اخلاقی: در نگارش مقاله حاضر، ملاحظات اخلاقی از جمله امانت در ارجاع‌دهی رعایت شده است.

تعارض منافع: در مقاله حاضر تضاد منافی وجود ندارد.

سهم نویسندگان: نگارش پژوهش، به صورت مشترک توسط نویسندگان صورت گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمامی افرادی که در نگارش و بهبود کیفیت مقاله نقش داشتند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تأمین اعتبار پژوهش: پژوهش حاضر بدون تأمین مالی انجام شده است.

منابع و مأخذ

- خاوری، محمودرضا (سال ۱۳۷۶). حقوق بانکی. جلد سوم، تهران: انتشارات علوم بانکی.
- رضوانی. آیت‌الله (۱۳۷۲). مصاحبه پیرامون بانکداری اسلامی. جلد اول، تهران: بانک مرکزی.
- صادقی، عباس (۱۳۳۹). اصول بانکداری (ویرایش اول). تهران: دانشگاه تهران.
- صدر، محمدباقر (۱۳۵۴). بانک اسلامی. ترجمه خنچی، چاپ اول، تهران: انتشارات اسلامی.
- عبدالله امین، حسن (۱۳۶۷). سیرده‌های نقدی و راه‌های استفاده از آن در اسلام. جلد اول، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قانون پولی و بانکی کشور. مصوب سال ۱۳۵۱. روابط عمومی بانک مرکزی.